

TARPTAUTINĖ MIGRACIJOS ORGANIZACIJA

EUROPOS MIGRACIJOS TINKLAS

Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių integracija: teisinis reguliavimas ir situacija

EMN TIKSLINĖ STUDIJA 2015

IOM • OIM

Finansuota
Europos Sąjungos lėšomis

EMN
Europos migracijos tinklas

Įžanga

Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių skaičius pastaraisiais metais pastoviai auga. Per metus prieglobstį (pabėgėlio statusą ir papildomą apsaugą) vidutiniškai gauna apie 130 asmenų (vertinant 2010-2014 metus). Priėmus naujus įsipareigojimus per dvejus metus perkelti 1 105 pabėgėlius iš Italijos ir Graikijos, atsiranda naujų iššūkių, susijusių su šių žmonių integracija Lietuvoje. Kad nekiltų problemų ar konfliktų tarp vietinių gyventojų ir atvykėlių, būtina gerai veikianti integracijos sistema, kuri užtikrins sėkmingą pabėgėlių įsiliejimą į darbo rinką, socialinį ir visuomeninį šalies gyvenimą. Šioje studijoje apžvelgiama prieglobsčio gavėjų integracijos sistema Lietuvoje, didžiausi kylantys iššūkiai, jų priežastys ir galimi sprendimo būdai.

Santrauka

Situacija. Migracijos departamento duomenimis, 2010-2014 m. Lietuvoje pateikta daugiau nei 2,5 tūkst. prieglobsčio prašymų (iš jų 1,8 tūkst. pateikti pirmą kartą). Per metus vidutiniškai pateikiama apie 500 prieglobsčio prašymų. 2010-2014 m. prieglobstis suteiktas 645 pirmą kartą dėl prieglobsčio besikreipusiems asmenims (tai sudaro 35 proc. nuo pirmą kartą pateiktų prašymų). Daugiausiai prieglobsčio prašymų patenkinta 2014 m. (177), mažiausiai – 2011 m. (95). Didžiąją dalį prašytojų (90 proc.) suteikta papildoma apsauga, likusiems 10 proc. – pabėgėlio statusas. Nustatyti, kiek prieglobsčio gavėjų iš tiesų pasilieka šalyje, sudėtinga, nes dalis jų, nors yra oficialiai registruoti ir periodiškai grįžta į Lietuvą pasikeisti leidimų gyventi, realiai gyvena ir dirba kitose Europos Sąjungos valstybėse.

Teisinis reguliavimas. Integraciją reguliuojantys teisės aktai taikomi tik prieglobstį gavusiems asmenims, kitiems trečiųjų šalių piliečiams netaikomi. Taigi sukurta tam tikra prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos sistema, kurioje vienodomis teisėmis dalyvauja tiek pabėgėlio statusą, tiek papildomą apsaugą gavę asmenys. Svarbu paminėti, kad reaguojant į tai, kad į Lietuvą 2015-2017 m. ketinama perkelti 1 105 pabėgėlius iš Italijos ir Graikijos (įskaičiuojant 70 asmenų, perkeliamų iš trečiųjų šalių), 2015 lapkričio 18 d. buvo pakeistas teisės aktas, reguliuojantis prieglobstį gavusių asmenų integraciją Lietuvoje. Šiuo pakeitimu sutrumpinti paramos integracijai terminai, sumažintos vienkartinės įsikūrimo ir mėnesinės pašalpos. Tikimasi, kad tokiu būdu asmenys bus skatinami greičiau susirasti darbą ir patys save išlaikyti.

Darbas. Nepaisant to, kad prieglobstį gavusiems asmenims nereikia gauti leidimo dirbti, dirba tik nedidelė jų dalis (15 proc.). Pagrindinės to priežastys – nepakankamas kalbos mokėjimas, nepaklausios specialybės, užsienyje gautų diplomų ir kvalifikacijų nepripažinimas Lietuvoje, tačiau taip pat ir nenoras, negebėjimas dirbti.

Integracija. Parama pabėgėliams pradedama teikti Pabėgėlių priėmimo centre (iki 3 mėn.), vėliau integracija tęsiama savivaldybės teritorijoje (iki 12 mėn.). Į integracijos programą įeina socialinė apsauga, lietuvių kalbos kursai, konsultacinė pagalba, profesinis mokymas ir kt. Kadangi daugelis integracijos priemonių yra vykdomos Europos Sąjungos lėšomis ir yra laikinos, tampa sunku užtikrinti integracijos tęstinumą.

1. Teisinis statusas Lietuvoje

Leidimai gyventi. Papildoma apsauga suteikia leidimą laikinai gyventi (dviem metams). Po penkerių metų nepertraukiamo gyvenimo Lietuvos Respublikoje ir išlaikius valstybinės kalbos ir LR Konstitucijos pagrindų egzaminus, papildomą apsaugą gavęs užsienietis gali kreiptis dėl leidimo nuolat gyventi išdavimo. Pabėgėlio statusą gavę asmenys iškart gauna leidimą nuolat gyventi (penkeriems metams).

Pilietybė. Norint gauti Lietuvos pilietybę, prieglobstį gavęs asmuo turi būti pastaruosius 10 metų teisėtai ir be pertraukos pragyvenęs Lietuvoje, turėti teisėtą pragyvenimo šaltinį, būti išlaikęs valstybinės kalbos ir LR Konstitucijos pagrindų egzaminus. Papildomą apsaugą gavęs asmuo taip pat turi pateikti kilmės valstybės pažymą, patvirtinančią, kad nebuvo baustas laisvės atėmimo bausme už tyčinį nusikaltimą bei pateikti rašytinį

pareiškimą, kad atsisakys turimos pilietybės, kai bus suteikta Lietuvos Respublikos pilietybė (praktikoje asmenys, gavę pabėgėlio statusą, nuo dviejų pastarųjų reikalavimų paprastai yra atleidžiami).

2. Darbas Lietuvoje

Prieglobstį Lietuvoje gavę užsieniečiai įsidarbinti gali be apribojimų ir jiems nereikia gauti leidimo dirbti. Vis dėl to statistika rodo, kad įsidarbina tik nedidelė dalis (apie 15 proc.) prieglobsčio gavėjų (žr. lentelę Nr. 1). Iš 645 2010-2014 metais tarptautinę apsaugą gavusių asmenų, Pabėgėlių priėmimo centro duomenimis, dirbo 94.

Lentelė 1. Prieglobsčio gavėjų įsitraukimas į Lietuvos darbo rinką.

	Prieglobstį Lietuvoje gavusių asmenų skaičius									
	2010		2011		2012		2013		2014	
	PA ¹	PS ²	PA	PS	PA	PS	PA	PS	PA	PS
Prieglobstį gavusių asmenų skaičius, iš jų	110	1	88	7	111	13	123	15	153	24
Dirbantieji	31		13		18		15		17	
Pernelyg kvalifikuoti savo pozicijai	14		6		11		14		13	
Bedarbiai	32		23		44		42		52	
Kiti ³	48		59		62		81		108	

Šaltiniai: Migracijos departamentas, Pabėgėlių priėmimo centras.

Nors pabėgėlio statusą ir papildomą apsaugą gavusiems asmenims išduodami skirtingi leidimai gyventi Lietuvoje, tačiau abi asmenų grupės atleidžiamos nuo pareigos įsigyti leidimą dirbti (skirtingai nuo kitų kategorijų imigrantų). Prieglobstį gavę asmenys Lietuvoje paprastai dirba šaltkalviais, suvirintojais, elektrokrautuvų vairuotojais, taip pat medienos perdirbimo įmonėse, statybų sektoriuje, maitinimo įstaigose ir kt. Atvykstančių į Lietuvą pabėgėlių turimi darbiniai įgūdžiai ir kvalifikacija dažnai neatitinka šalies darbo rinkos poreikių, todėl jie dirba mažiau kvalifikuotą darbą nei dirbo savo kilmės šalyje. Dažnai šie asmenys negali dirbti darbo pagal savo turimą išsilavinimą dėl kalbos nemokėjimo arba kliūčių, kylančių pripažįstant jų kvalifikaciją. Kita dalis prieglobsčio gavėjų atvyksta turėdami pagrindinį, vidurinį arba nebaigtą pagrindinį/vidurinį išsilavinimą (pavyzdžiui, afganai), tokiu atveju mokosi suaugusiųjų mokymo centruose, vakarinėse mokyklose ir vėliau arba dirba nekvalifikuotą darbą, arba naudojami profesinių mokymų galimybėmis.

3. Paramos integracijai priemonės

Pirminė integracija. Parama pabėgėliams pradeda teikti Pabėgėlių priėmimo centre. Pabėgėlių priėmimo centre, esančiame Rukloje, parama teikiama iki 3 mėn. Per šį laikotarpį vykdomas sveikatos tikrinimas, pabėgėlis yra intensyviai mokomas lietuvių kalbos ir kultūros, kad būtų tinkamai pasiruošęs įsiliesti į Lietuvos visuomenę bei darbo rinką, socialiniai darbuotojai Pabėgėlių priėmimo centre, bendradarbiaudami su darbo birža, įvertina pabėgėlio gebėjimus ir kvalifikaciją.

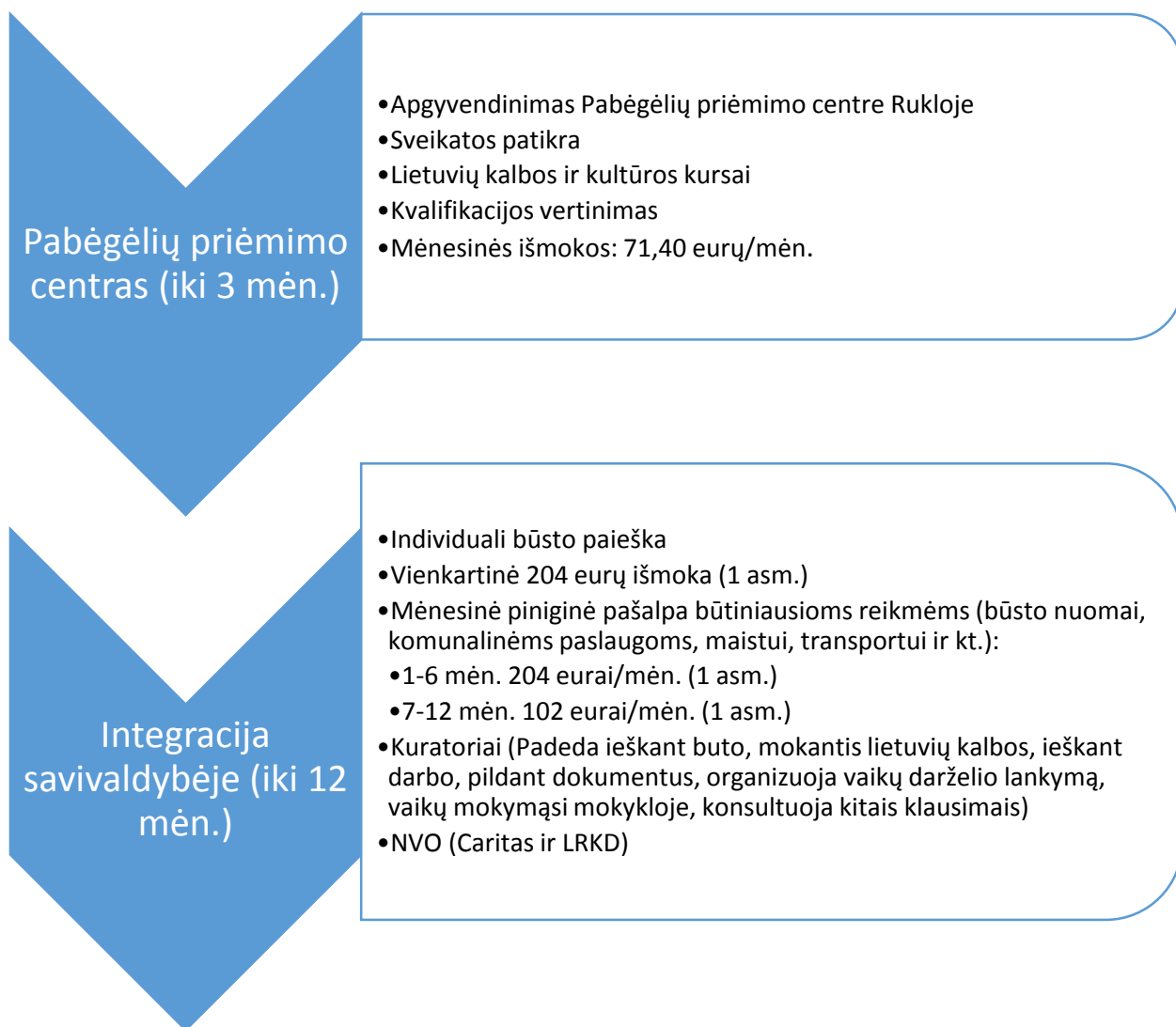
¹ PA – papildomą apsaugą gavę užsieniečiai.

² PS – pabėgėlio statusą gavę užsieniečiai.

³ Į šią kategoriją įeina nedirbantys, bet į darbo biržą neužsiregistravę asmenys (tai gali būti nepilnamečiai bei asmenys, kurie realiai nebegyvena Lietuvos teritorijoje).

Pasibaigus integracijai Pabėgėlių priėmimo centre, parama integracijai teikiama savivaldybės teritorijoje, ji trunka iki 12 mėn. Šiuo metu yra dvi nevyriausybinės organizacijos, laimėjusios viešųjų pirkimų konkursą teikti paramą pabėgėliams integruojantis savivaldybės teritorijoje – Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija. Nevyriausybinės organizacijos teikia kuratoriaus paslaugas. Kuratoriai padeda užsieniečiui įsigyti būtiniausias reikmenis, išsinuomoti butą, išmoka pinigines pašalpas, organizuoja lietuvių kalbos mokymą, vaikų darželio lankymą ir mokymąsi mokykloje, padeda ieškoti darbo, užpildyti ir parengti reikalingus dokumentus ir konsultuoja kitais klausimais. Integracijos etapai pavaizduoti schemeje Nr. 1.

Schema 1. Integracijos etapai.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Siekiant įtraukti prieglobstį gavusius užsieniečius į darbo rinką, integraciją įgyvendinančios institucijos (žr. 4 skyrių) numato šias priemones: užsieniečiai supažindinami su Lietuvos darbo rinka, išsiaiškinamos jų galimybės, tobulinama kvalifikacija, pakeičiant ar įgyjant naują profesiją, informuojama ir prireikus padedama organizuoti savarankišką verslą, padedama įsidarbinti pagal darbo sutartis. Užsienietis, gavęs prieglobstį, kuriam reikia valstybės pagalbos įsidarbinant, gali įsiregistruoti teritorinėje darbo biržoje. Prieglobsčio gavėjų integracijai gali būti naudojamos tarptautinių organizacijų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, Lietuvos Respublikos fizinių ir juridinių asmenų, įsteigtų humanitarinės pagalbos fondų, nevyriausybinių organizacijų lėšos.

Pagrindinės paramos integracijai priemonės yra šios:

Aprūpinimas gyvenamąja patalpa. Pabėgėlių priėmimo centre prieglobstį gavę užsieniečiai apgyvendinami iki 3 mėnesių su galimybe pratęsti iki 4 mėnesių, jei dėl objektyvių priežasčių asmeniui nepavyko pasirengti integracijai savivaldybėje (šis pakeitimas įsigaliojo nuo 2015 m. lapkričio 18 d. – prieš tai galiojo nuostatos, kad prieglobstį gavęs asmuo gyvena Pabėgėlių priėmimo centre iki 8 mėnesių). Po integracijos etapo Pabėgėlių priėmimo centre, parama integracijai teikiama savivaldybėje iki 12 mėnesių. Pažeidžiamiesiems asmenims ir išimtiniais atvejais integracijos laikotarpis savivaldybėje gali būti pratęstas. Prieglobstį gavęs asmenys turi patys susirasti gyvenamąjį plotą su integraciją įgyvendinančios institucijos parama. Užsieniečiams apsigyvenant savivaldybėje skiriama 204 EUR (suaugusiems asmenims) vienkartinė įsikūrimo išmoka būtiniams baldams ir namų apyvokos reikmenims įsigyti, o prireikus – jo kelionės ir bagažo pervežimo iki gyvenamosios vietos išlaidoms padengti. Taip pat nustatytos vienkartinės įsikūrimo pašalpos ribos - šeimai negali būti skiriama daugiau kaip 612 EUR (iki 2015 m. lapkričio 18 d. suaugusiems asmenims buvo skiriama 456 EUR vienkartinė įsikūrimo pašalpa, vienkartinės įsikūrimo pašalpos ribos šeimai buvo 1140 EUR).

Socialinė apsauga. Prieglobstį gavusiems užsieniečiams skiriama mėnesinė pašalpa (žr. lentelę Nr. 2). Pabėgėlių priėmimo centre gyvenantiems viengungiems mokama 71,40 EUR, šeimos nariams po 61,20 EUR per mėnesį. Savivaldybėse gyvenantiems iki šešių mėnesių vienam asmeniui – 204 EUR, dviejų asmenų šeimai – 306 EUR, trijų asmenų šeimai – 408 EUR. Jeigu šeimoje yra daugiau kaip trys asmenys, kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį iki 6 mėnesių papildomai skiriama 51 EUR mėnesinė pašalpa. Nuo septinto mėnesio vienam asmeniui skiriama 102 EUR mėnesinė pašalpa, dviejų asmenų šeimai – 153 EUR, trijų asmenų šeimai – 204 EUR. Jeigu šeimoje yra daugiau kaip trys asmenys, kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį nuo septinto mėnesio papildomai skiriama 25,5 EUR mėnesinė pašalpa. Taip pat nustatytos mėnesinės pašalpos ribos – nepaisant to, kiek šeimoje narių, kasdieninėms reikmėms šeima gali gauti ne daugiau nei 510 EUR. Pažeidžiamoms prieglobstį gavusių užsieniečių grupėms numatyta galimybė integracijos laikotarpį, taigi ir skiriamą mėnesinę pašalpą pratęsti, tačiau tokiu atveju mokama tokio paties dydžio mėnesinė pašalpa kaip nuo septinto mėnesio.

Iki 2015 m. lapkričio 18 d. galiojo reguliavimas, kuriuo vienam asmeniui buvo skiriama 265,2 EUR mėnesinė pašalpa, dviejų asmenų šeimai – 326,4 EUR, trijų asmenų šeimai – 489,6 EUR, pašalpa taip pat kasmet buvo mažinama (antrais metais mokama 80 proc., trečiais – 70 proc., ketvirtais – 60 proc., penktais metais – 50 proc.), o integraciją pažeidžiamoms grupėms buvo galima tęsti penkerius metus. Naujasis reguliavimas orientuotas į tai, kad šešis mėnesius asmuo gauna didesnę pašalpą, nuo septinto mėnesio – perpus mažesnę, o po 12 mėn. pašalpa nebemokama, nes manoma, kad tokiu būdu asmenys bus skatinami greičiau susirasti darbą ir patys save išlaikyti.

Taip pat skiriamos šios išmokos: vienkartinė išmoka gimus kūdikiui, laidojimo pašalpa mirus užsieniečiui, išmoka vaikui iki 7 metų, kuris nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigos, apmokėjimą už ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą ikimokyklinio ugdymo įstaigose, pašalpą mokyklinio amžiaus vaikams būtiniams mokykliniams reikmenims įsigyti. Pašalpos gyvenantiems Pabėgėlių priėmimo centre išmokamos paties Centro, o integracijos savivaldybėje metu – integraciją įgyvendinančios institucijos.

Lentelė 2. Prieglobstį gavusiems užsieniečiams skiriamų pašalpų dydis.

Šiuo metu prieglobsčio gavėjams mokamos pašalpos	Dydis (Eurais)
Pabėgėlių priėmimo centre gaunamos pašalpos	
Pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms (kiekvieną mėnesį)	71,4
Persikėlus gyventi į savivaldybės teritoriją gaunamos pašalpos	

Vienkartinė įsikūrimo pašalpa (mokama vieną kartą)		
Suaugusiam asmeniui	204	
Vaikui	102	
Nelydimam nepilnamečiui sulaukus pilnametystės	1122	
Mėnesinė piniginė pašalpa būtiniausioms reikmėms	Iki 6 mėn.	Nuo 7 mėn.
1 asmuo	204	102
2 asmenų šeimai	306	153
3 asmenų šeimai	408	204
Jeigu šeimoje yra daugiau kaip trys asmenys, kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį papildomai (iki 6 mėn. 0,5 valstybės remiamų pajamų dydžio, nuo 7 mėn. – 0,25 pašalpa)	51	25,5
Papildomai gali būti skiriama		
Vaikų darželio išlaidoms	60,1	
Pašalpa vaikui iki 2 m.⁴	28,5	
Pašalpa vaikui nuo 2 m.⁵	15,2	
Išmoka gimus vaikui⁶	418	
Pašalpa šeimai, mirus užsieniečiui⁷	304	

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Valstybinės kalbos mokymas. Pabėgėlių priėmimo centre, kuriame prieglobstį gavę asmenys apgyvendinami pradinio integracijos etapu, organizuojami intensyvūs lietuvių kalbos kursai. Integraciją įgyvendinanti institucija (NVO arba savivaldybės įstaiga) savivaldybės teritorijoje taip pat organizuoja valstybinės kalbos mokymo programą. Valstybinės kalbos mokymo kursas apima 190 val. mokymo Pabėgėlių priėmimo centre ir 190 val. savivaldybėse. Kursams pasibaigus užsienietis laiko I valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzaminą.

Konsultavimas. Pabėgėlių priėmimo centre gyvenančius prieglobstį gavusius asmenis informuoja ir konsultuoja Pabėgėlių priėmimo centro socialiniai darbuotojai, naujai atvykusiems asmenims dalinami lankstinukai apie jiems teikiamas paslaugas, kokias teises ir pareigas jie turi. Taip pat teikiamos teisinės konsultacijos (finansuojamos iš Europos Sąjungos fondo lėšų).

Integraciją savivaldybėje vykdančių institucijų socialiniai darbuotojai ir teisininkai (teisininkų teikiamos paslaugos apmokamos iš Europos Sąjungos fondo lėšų, valstybė konsultacijoms lėšų integracijos programoje nėra numačiusi) konsultuoja prieglobstį gavusius asmenis įdarbinimo klausimais, organizuoja informacinius susitikimus su potencialiais darbdaviais, Darbo biržos, asmeninės kompetencijos kėlimo specialistais, padeda ieškoti darbo per darbo skelbimus internete ir spaudoje, per Darbo biržą ar kitas įdarbinimo agentūras, reikalui esant tarpininkauja ir vertėjauja.

⁴ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (1994 m. lapkričio 3 d. Nr. I-621).

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatymas (1993 m. gruodžio 23 d. Nr. I-348).

Profesinio orientavimo kursai, asmeninės kompetencijos ugdymo užsiėmimai organizuojami tiek Pabėgėlių priėmimo centro (bendradarbiaujant su Darbo birža), tiek nevyriausybinių organizacijų, įgyvendinančių integraciją savivaldybėje (iš Europos Sąjungos fondo lėšų).

Rukloje gyvenantys prieglobstį gavę asmenys Jonavos darbo biržoje pildo anketas, kurias įvertinus padedama užsieniečiui apsispręsti, kokią profesiją pasirinkti, kokios srities mokymo programose būtų tikslinga dalyvauti, Pabėgėlių priėmimo centre organizuojami 120 val. profesinio orientavimo užsiėmimai. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Draugija Europos Pabėgėlių fondo finansuojamo projekto rėmuose organizavo 80 val. (per metus) individualių profesinio orientavimo konsultacijų teikimą.

Profesinis mokymas. Viena iš priemonių, siekiant įtraukti prieglobstį gavusius užsieniečius į darbo rinką, - kvalifikacijos tobulinimas, pakeičiant ar įgyjant naują profesiją. Prireikus, integraciją įgyvendinanti institucija, suderinusi su Pabėgėlių priėmimo centru, su teritorine darbo birža sudaro sutartį dėl užimtumo priemonių įgyvendinimo pagal individualų užsieniečio integracijos į darbo rinką planą. Profesinis mokymas gali būti vykdomas pagal specialiai pritaikytas individualias programas. Lietuvoje organizuota projektų, finansuojamų Europos Sąjungos fondų lėšomis, todėl tai – daugiau laikino pobūdžio paramos priemonė.

Praktikoje profesiniai kursai prieglobstį gavusiems asmenims, gyvenantiems Pabėgėlių priėmimo centre ir savivaldybėje buvo organizuojami Pabėgėlių priėmimo centro ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos iš Europos pabėgėlių fondo lėšų. Pabėgėliai, norintys dalyvauti profesinių kursų programose, turėjo turėti pagrindinį išsilavinimą ir motyvaciją mokytis siūlomos profesijos. Užsieniečiai buvo atrenkami pagal užpildytą klausimyną (anketas). Pagal Prieglobsčio migracijos ir integracijos fondo projekto finansavimo sąlygų aprašą nuo 2016 metų jų organizavimo finansavimas nenumatytas, tačiau planuojama, kad nuo 2016 metų pabėgėliai galės mokytis profesijos per Darbo biržą, taip pat bus galimybė dalyvauti subsidijuojamose įdarbinimo programose. Iki šiol per Darbo biržą mokytis profesijos pabėgėliai negalėdavo, nes buvo keliamas reikalavimas, kad baigus kursus darbdavys įsipareigoja įdarbinti. Darbdaviui atsisakius priimti asmenį į darbą, už kursus būtų reikėję susimokėti.

Lentelė 3. Prieglobsčio gavėjų naudojimas integracijos priemonėmis.

	Prieglobstį gavusių asmenų skaičius					Komentarai
	2010	2011	2012	2013	2014	
Mokėsi aukštosiose mokyklose	4	4	4	5	4	
Lankė kalbos kursą	117	64	79	63	57	
Lankė profesinio orientavimo kursą	43	32	46	51	52	
Lankė profesinio mokymo kursą	22	14	17	22	22	Profesiniai kursai buvo organizuojami iš Europos pabėgėlių fondo lėšų.
Gavo socialines išmokas	217	109	222	170	267	
Naudojosi konsultavimo paslaugomis	132	64	81	117	163	

Naudojosi apgyvendinimo paslaugomis	217	109	222	170	267	
-------------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	--

Šaltinis: Pabėgėlių priėmimo centras.

4. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijoje dalyvaujančios institucijos

1. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Koordinuoja ir prižiūri Lietuvos valstybės paramos teikimą užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai, analizuoja su užsieniečių, gavusių prieglobstį, integracija susijusius socialinius procesus ir rengia pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo siekiant užtikrinti veiksmingą paramos integracijai teikimą.

2. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Vertina ir analizuoja užsieniečių, gavusių prieglobstį, integraciją, vykdo paramos teikimo integracijai monitoringą, organizuoja savivaldybių ir nevyriausybinę organizacijų, kitų institucijų ir įstaigų darbuotojų, dirbančių integracijos srityje, mokymą ir kvalifikacijos tobulinimą, keičiasi su užsienio šalimis gerosios praktikos patirtimi.

3. Pabėgėlių priėmimo centras. Integracijos procesas nacionaliniu lygmeniu koordinuojamas Pabėgėlių priėmimo centro, kuriame vyksta pirminė integracija: Centre apgyvendinami prieglobstį gavę užsieniečiai (iki 3 mėn.) ir nelydimi nepilnamečiai, Centro socialiniai darbuotojai, bendradarbiaudami su Darbo birža, įvertina pabėgėlio gebėjimus ir kvalifikaciją, vykdo sveikatos patikrinimą, organizuoja lietuvių kalbos ir kultūros kursus.

4. Integraciją įgyvendinančios institucijos – NVO ar savivaldybės įstaigos.

Integracijos įgyvendinimui savivaldybėse pasitelkiamos NVO arba savivaldybės įstaigos, su kuriomis sudaromos sutartys. Jos dalyvauja užsieniečio, gavusio prieglobstį, integracijos procese nuo integracijos pradžios, teikia ataskaitas Centrai apie integracijos eigą, teikia pasiūlymus bei išvadas Centrai dėl paramos integracijai pratęsimo, mažinimo, sustabdymo, atnaujinimo arba nutraukimo.

5. Geroji praktika ir numatomi pakeitimai

Integracijos terminai. Nuo 2015 m. lapkričio 18 d. iki 3 mėnesių sutrumpėjo gyvenimo Pabėgėlių priėmimo centre terminai. Tai reiškia, kad susiradęs darbą ir būstą kitame mieste, asmuo gali išvykti iš Pabėgėlių priėmimo centro ir pradėti integraciją savivaldybėje anksčiau.

Konsultacijos. Nevyriausybinių organizacijų organizuojamose profesinio orientavimo konsultacijose, įgyvendinant ES projektus, įvertinami asmenybės bruožai ir potencialas, suteikiama žinių apie savęs pažinimą ir saviugdą. Šių užsiėmimų metu padedama suvokti ir įsisąmoninti savo siekius ir norus, suprasti, kokia profesija tinka ir kodėl. Testavimus ir konsultacijas teikia profesionalus psichologas. Šiuo metu taip pat rengiama tvarka, kuri numato vertimą konsultacijų metu ir psichologinių konsultacijų prieinamumą gyvenant Pabėgėlių priėmimo centre.

6. Pagrindiniai iššūkiai

Pirminė integracija. Pabėgėlių priėmimo centras yra nuošalioje vietoje, iki artimiausio miesto, kuriame būtų galima įsidarbinti – 15 km. Kadangi pašalpos, gyvenant Pabėgėlių priėmimo centre, maistui ir būtiniausioms reikmėms yra labai mažos – 71,2 EUR per mėnesį, daugelis prieglobstį gavusių asmenų neišgali susimokėti už kelionės išlaidas iki jo, todėl praktiškai įsidarbinti gali tik išvykę gyventi į kitą miestą. Pagal anksčiau galiojusį reguliavimą ilgą laiką (iki 8 mėnesių) gyvendami uždaroje institucijoje, daugelis prieglobstį gavusių asmenų prarasdavo darbinį įgūdžius, jausdavo izoliaciją nuo visuomenės, materialinį nepriteklį, kas mažino

pasitikėjimą savimi. Taip pat kyla sunkumų dėl Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų užsienio kalbų nemokėjimo ir vertėjų trūkumo, nepakankamo dėmesio prieglobstį gavusių asmenų psichologinėms problemoms. Pažymėtina, kad specialios mokymų/kvalifikacijos kėlimo programos, kurios būtų pritaikytos su prieglobstį gavusiais užsieniečiais dirbantiems asmenims, nesukurtos.

Būsto nuoma savivaldybėse. Toliau nuo didžiųjų miestų butus nuomotis būtų galima pigiau, tačiau provincijoje sunku susirasti darbą, todėl pabėgėliai renkasi didžiuosius miestus arba mažesnius miestus netoli didžiųjų (pavyzdžiui, Jonava, Elektrėnai). Sumažinus mėnesinės išmokos dydžius ir numačius, kad nuo septinto mėnesio jos dar kartą mažinamos perpus, neturinčiam darbo prieglobstį gavusiam asmeniui (ypač neturinčiam šeimos) taps praktiškai neįmanoma išsinuomoti būstą, nes nepakaks lėšų. Be to, sunkumai išsinuomojant būstą kyla ir dėl visuomenės nuostatų – ksenofobijos ir tiesioginės diskriminacijos. Butų savininkai nenori nuomoti butų užsieniečiams, musulmonams, kitos rasės žmonėms, o jei išnuomoja, nenori leisti užsieniečiui deklaruoti gyvenamosios vietos, dėl ko iškyla problemų gaunant kitas paslaugas. Prieglobsčio gavėjai turi galimybę stoti į bendrą eilę dėl socialinio būsto, tačiau neturi jokių lengvatų jį gauti.

Socialinės išmokos dydis. Dar esant ankstesniam reguliavimui, integracijos programa buvo kritikuojama dėl per mažų išmokų. Maitinimas Pabėgėlių priėmimo centre nebuvo organizuojamas centralizuotai, todėl skiriamos sumos maitinimuisi 71,2 EUR per mėnesį nepakanka prasimaitinti ir patenkinti kitus bazinius poreikius. Prieglobstį gavusiam asmeniui gyvenant mieste mokamų mėnesinių išmokų (vienam asmeniui buvo skiriama 265,2 EUR mėnesinė pašalpa, dviejų asmenų šeimai – 326,4 EUR, trijų asmenų šeimai – 489,6 EUR) vos užtekdavo būsto nuomai. Pasikeitus reguliavimui ir nuo septinto mėnesio sumažinant pašalpas perpus, neatsižvelgiant į tai, ar asmuo iš tiesų susirado darbą, prieglobstį gavusiems asmenims taps ypač sunku išgyventi ir tai stums juos link skurdo ribos. Pasak nevyriausybinų organizacijų, dažnai prieglobstį gavę asmenys neturi lėšų viešajam transportui, kas labai apsunkina galimybę dalyvauti naudingose veiklose, mokymuose, ieškant darbo ir pan.

Kalbos kursai. Atsižvelgiant į tai, kad prieglobstį gavę užsieniečiai yra skirtingo amžiaus, tautybės ir išsilavinimo, valstybinės kalbos mokymai būtų efektyvesni, jei būtų individualizuoti ir pritaikyti konkrečiam asmeniui pagal jo individualius gebėjimus ir kalbą, kurią jis moka. Šiuo metu kalba mokoma bendraujant rusų arba anglų kalba iš lietuviškų vadovėlių. Tai sudaro sunkumų šiomis kalbomis nekalbantiems užsieniečiams. Lietuvių kalbos mokymui skiriama labai maža suma: 1 val. - 2,90 EUR, todėl sunku suorganizuoti individualizuotus, atitinkančius kiekvieno žmogaus gebėjimus, pasiektą žinių lygį mokymus, samdyti kompetentingus, pabėgėlių gimtąja kalba kalbančius mokytojus (kursus dažniausiai veda ne kvalifikuoti mokytojai, o socialiniai darbuotojai). Mokymo medžiaga neretai būna pasenusi, nesinaudojama moderniomis technologijomis. Be to, neužtikrinamas kalbos kursų tęstinumas išvykus iš Pabėgėlių priėmimo centro į savivaldybę.

Įsidarbinimas. Nesukurta efektyvi įdarbinimo sistema, kuri galėtų tinkamai ir individualizuotai įvertinti prieglobstį gavusių asmenų gebėjimus įsiliesti į Lietuvos darbo rinką nuo pat patekimo į Pabėgėlių priėmimo centrą. Taikomos pavienės priemonės, neorientuotos į ilgalaikę perspektyvą.

Išsilavinimo/kvalifikacijos vertinimas. Šis vertinimas nėra numatytas kaip paramos integracijai priemonė, todėl visos išlaidos tenka prieglobstį gavusiam asmeniui. Be to, dažniausiai užsieniečiai dokumentų apie savo išsilavinimą neatsiveža/neturi, kas dar labiau apsunkina galimybes įvertinti turimą išsilavinimą/kvalifikaciją.

Profesiniai mokymai. Profesiniai mokymai organizuojami lietuvių kalba. Per trumpą integracijos laikotarpį pabėgėliai nespėja gerai išmokti kalbos, todėl kyla sunkumų mokantis profesijos.

Išvados

Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių integracijos sistema yra veikianti (taikomos tokios integracijos priemonės kaip socialinė apsauga, profesinis orientavimas, lietuvių kalbos kursų mokymas ir pan.), tačiau ji orientuota į pavienius prieglobsčio prašytojų atvejus.

Sprendimas priimti daugiau nei 1000 papildomų pabėgėlių per dvejus metus lėmė tam tikrų įstatymo pakeitimų priėmimą, kuriais siekiama, kad prieglobstį gavę asmenys kuo greičiau integruotųsi ir taptų savarankiški. Vis dėlto, nevyriausybinų organizacijų teigimu, išmokų sumažinimas sunkins pabėgėlių situaciją, ribos galimybes ir stums link skurdo ribos.

Nors prieglobstį gavę asmenys, lyginant su tam tikromis kitų užsieniečių grupėmis, turi tam tikrų privilegijų (jie iš karto gauna leidimus gyventi, tam tikrą socialinę paramą, jiems nereikia gauti leidimų dirbti), visgi realiai įsidarbina vos apie 15 proc. Tai gali lemti kalbos barjeras, nepakankama profesinė kvalifikacija, darbdavių nenoras įdarbinti užsieniečius ar pačių prieglobsčio gavėjų motyvacijos stoka. Prieglobsčio gavėjai susiduria ir su kitokio pobūdžio iššūkiais, tokiais kaip socialinė izoliacija pirminės integracijos Pabėgėlių priėmimo centre metu, finansiniai nepritekliai, sunkumai ieškantis būsto ir pan.

Šiuo metu daugelis problemų, susijusių su prieglobstį gavusiais užsieniečiais, sprendžiamos ES fondų dėka. Dėl to taikomoms integracijos priemonėms trūksta tęstinumo ir toliaregiškumo. Būtina galvoti ir pasiruošti perėjimui prie nuolatinių fondų ir užtikrinti alternatyvius finansavimo šaltinius.